

Soňa Kořátková

Dítě a mateřská škola

- Dítě v rodinném prostředí
- Rodiče a mateřská škola
- Předškolní vzdělávání
- Školní programy

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

*Veliké poděkování paní Trojákové a paní Jandovské Kubinové
za skvělý přístup a pomoc, za čtení a pochopení,
které mi moc pomohlo!*

Díky S. Koťátková

PaedDr. Soňa Kořátková, Ph.D.

DÍTĚ A MATEŘSKÁ ŠKOLA

**Text je součástí řešení výzkumného záměru
„Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání“
na Pedagogické fakultě UK Praha.**

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 3156. publikaci

Odpovědná redaktorka Dana Trojáková
Sazba a zlom Václav Juda
Fotografie Mgr. Jiří Kořátko
Počet stran 200
Vydání 1., 2008

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2008
Cover Photo © profimedia.cz

ISBN 978-80-247-1568-1 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6907-3 (elektronická verze ve formátu)
© Grada Publishing, a.s. 2011

OBSAH

Úvod	9
1 Dítě předškolního věku v rodinném prostředí	12
1.1 Vrstání dítěte do rodiny	13
Poporodní přijetí	14
První rok – skrytý základ	16
1.2 Čím je pro nás dítě mezi prvním a čtvrtým rokem	17
1.2.1 Dítě jako objevitel	21
Objevuje prostor a jeho uspořádání	21
Objevuje přes svoje smysly	21
Objevuje materiály a ovlivňuje tvary	24
Objevuje své pohybové možnosti	25
Objevuje řeč a svoji schopnost se vyjádřit	25
Objevuje sebe a druhé lidi	27
1.2.2 Rodiči se osobnost	28
Malý tyran	30
1.2.3 Příjemce pravidel a stylu života	35
Ženská a mužská role	35
Soužití a jídlo	36
Sourozenectví	37
Bázlivost a úzkostnost	40
V čem spočívá označení „moje dítě“	42
Co nemusíme v rodině odhadnout	44
1.3 Starší předškolák – dítě pěti až šestileté	47
1.3.1 Dítě a širší společnost	48
Potřebuje vrstevníky	48
Je soutěživé i žárlivé	49
Přijímá, rozumí a začleňuje se	51
Zapouští kořínky v místě, kde žije	52
Má první zájmy	53
Trápí ho stud, obavy a může být ohrožené	55
1.3.2 Dítě jako občan	58
Jak přijímá odlišnosti	59
Je altruistické?	60

	Mezníky v sociálním začleňování	62
	Vstup do mateřské a základní školy – iniciační význam	62
2	Úvaha rodičů o mateřské škole	65
2.1	O čem přemýšlet při volbě mateřské školy?	66
	Děti se speciálními potřebami	67
	Hyperaktivní dítě	68
	Různé typy mateřských škol	71
2.2	Očekávání a změny	72
	Jak dítě na mateřskou školu připravit	74
	Doporučující desatero	75
2.3	Co udělat pro dobrou adaptaci.	78
	Jak může dítě v adaptační fázi reagovat	79
	Provázanost pocitů rodičů a dětí	81
3	Současná mateřská škola	83
	Pohled do budoucnosti školy	84
3.1	Jaké jsou mateřské školy	85
	Jak vidí učitelky současnou mateřskou školu	86
	Jak vidí učitelky dítě předškolního věku	87
3.2	O co se jednotlivé mateřské školy snaží	88
	Spolupráce s rodinou	89
3.2.1	Nedirektivní přístupy	90
	Akceptace	92
	Empatie	92
	Autenticita	93
	Aktivní naslouchání	94
	Empatický rozhovor.	94
	Pozitivní školní klima	96
3.3	Vlastní školní programy	97
3.3.1	Třídní programy	100
	Výchovně vzdělávací cíle	101
	Adaptační fáze	101
	Členění programu	104
	Hra jako respektovaná potřeba i metoda	105
	Pohoda, péče, tvořivost a poznávání	108
3.3.2	Příprava na základní školu.	109
	Školní zralost.	112
	Školní připravenost	114
	Děti s odkladem školní docházky	116
3.3.3	Klima školy vytvářejí učitelé.	119
	Role v pracovní skupině.	122
	Překážky pro příznivé vztahy	123

	Kvalitní klima ve společné komunitě rodičů a učitelů	127
4	Pohled do obsahu předškolního vzdělávání	128
4.1	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.	129
	Dítě a jeho tělo.	131
	Dítě a jeho psychika.	132
	Dítě a ten druhý	134
	Dítě a společnost	135
	Dítě a svět	137
	Podmínky předškolního vzdělávání	138
4.2	Komplexně zaměřené vzdělávání	140
	Tematické celky a projekty	141
	Význam hry	146
	Jak můžeme přispět ke kvalitní hře	147
4.2.1	Osobnostní a sociální rozvoj	148
	Prosociální chování	151
	Dramatická výchova	153
	Interkulturní výchova	158
4.2.2	Skupinové soužití dětí	162
	Věkově smíšené třídy.	163
	Věkově stejnorodé třídy	165
4.3	Některé alternativně zaměřené modely mateřských škol	166
4.3.1	Waldorfská mateřská škola	166
	Doba a místo vzniku	166
	Základní myšlenky.	167
	Jaké cíle si klade	168
	Kam směřuje obsah práce	168
4.3.2	Mateřská škola Marie Montessori	170
	Doba a místo vzniku	170
	Základní myšlenky.	171
	Jaké si klade cíle	171
	Kam směřuje obsah práce	172
4.3.3	Mateřská škola Začít spolu	173
	Doba a místo vzniku	173
	Základní myšlenky	174
	Jaké si klade cíle	175
	Kam směřuje obsah práce	175
4.3.4	Mateřská škola s programem podpory zdraví	177
	Doba a místo vzniku	177
	Základní myšlenky.	178
	Jaké si klade cíle	179
	Kam směřuje obsah práce	179

5	Jak společně pracovat ve prospěch rozvoje svého dítěte	182
	Vzájemné uznání a podpora	185
	Zpětné vazby pro učitele a rodiče	186
	Závěr	188
	Literatura	191

ÚVOD

Není jednoduché se rozhodnout, kdy a kam svěřit dítě do péče mimo rodinu. I když v našich podmínkách má mateřská škola dlouhou tradici a veřejnost jí důvěřuje, tak když přijde „ta“ doba a rodiče začínají uvažovat, že svého potomka této instituci svěří, často znejistí. Vybavují se jim vlastní vzpomínky na to, když v mateřské škole pobývali, a ty mohou být i problematické. Na světlo vyplouvají různé neblahé zasuté vzpomínky na to, jak jsme něco museli, např. všichni ležet a spát, všichni dojídat jídlo a nesměli si nosit do školky hračky, nebo byl dokonce i zákaz chodit za sourozencem do jiné třídy. To může potlačit různé radostnější vzpomínky na společné hry a úzké kamarádské vztahy, které jsme v mateřské škole zažívali, a prohloubit nedůvěru v toto zařízení.

Dítě je v předškolním věku silně provázáno se svými nejbližšími a ti s ním. To může vytvářet komplikované výchozí situace pro dítě a ztěžovat mu přirozenou orientaci v nových podmínkách. V tomto směru je to náročné období, ve kterém dítě prožívá rozporuplně své touhy současně s nejistotami a obavami a stejně tak je tomu u rodičů. Ti také vědí, že by již dítě mohlo a mělo vstupovat do soužití s vrstevníky, kteří budou jeho generační skupinou, ale současně se obávají, jak se všichni budou vyrovnávat s tím, že dítě bude podstatnou část dne trávit mimo rodinu. Také nejistota, jak bude dítě v nových podmínkách přijato, vyvolává neklid, a někdy i opakované vysvětlování dítěti co bude, nebo naopak nebude muset zvládat v mateřské škole již dlouho před tím, než tam vstoupí. Rodič sám se může tímto způsobem zbavovat nejistoty a strach z toho, jak dítě obstojí a jak jej nové prostředí přijme, přenášet na dítě.

V současné době je mateřská škola významně orientována na rozvoj osobnosti každého dítěte a na kultivaci vzájemných vztahů mezi dětmi. Nemáme jednotnou školu, a to ani mateřskou. Každá školka připravuje pro svou práci vlastní program a snaží se vycházet např. z toho, kde se nachází, jaké mají potřeby děti, které do ní přicházejí, čím je může zaujmout a motivovat pro položení základu učít se. Mateřské školy se snaží oslovit i rodiče, aby vztahy byly pozitivně provázané a ne striktně

oddělené a dítě chápalo svět, který se před ním otevírá, jako společný a dobrý.

Když budeme vybírat mateřskou školu pro své dítě nebo se chystat ho do blízké školy přihlásit, měli bychom se zajímat o to, jakým způsobem se v ní pracuje, jaké jsou její cíle a metody práce, prohlédnout si prostředí, mluvit s učitelkami. Také bychom si měli uvědomit, že se vnitřně budeme muset s tímto krokem vyrovnat a nezatěžovat svými nejistotami dítě. Najít v sobě i ochotu přirozeně dítě na vstup připravovat a být otevření dobrým vzájemným vztahům, které budou nejvíce ze všeho prospívat našemu dítěti.

Celková filozofie mateřské školy prošla v posledních letech zásadními změnami a učitelky, které se poctivě snaží se ve svých současných možnostech zorientovat a realizovat očekávané přístupy, nemají lehkou pozici. Podle dlouhodobých zkušeností jsou však učitelky mateřských škol jednou z učitelských profesních skupin, které mají stálý zájem o své vzdělávání, a tak i pro ně by měla být předkládána publikace přínosem. Je také určena učitelkám – elementaristkám ze základních škol, které by mohla komplexně informovat o dítěti předškolního věku a způsobu jeho vzdělávání v mateřských školách. Jako studijní text je vhodná pro studenty středních, vyšších a vysokých škol, kteří budou mít kvalifikaci pro učitelství v mateřských školách nebo pro různé typy předškolních zařízení. Oddělování informací, které jsou vhodné pro rodiče a jiné doporučené pedagogům nemusí být striktně dodržováno, ideální je přístup ke srovnatelným informacím všem, kdo o to projeví zájem.

Knížka, kterou máte nyní v ruce, si vytkla nelehký cíl, který ovšem považují za stěžejní. Měla by oslovit společně rodiče i učitele mateřských škol (učitele prvních tříd základních škol) a nabídnout informace na jedné straně trochu více pro rodiče, a současně vedle toho být zdrojem zamyšlení pro učitele. Obě skupiny mají přece společný zájem a tím je citlivá výchova a účinné rozvíjení dítěte. Jestliže jste již sáhli po tomto titulu, znamená to, že se hlouběji zajímáte o své děti, přemýšlíte o jejich světě i tom, co může přinést jejich výchova, ať už jste máma, táta, učitelé nebo dětem blízcí lidé ze širší rodiny. Snažíme se rozkrýt, o co usiluje současná mateřská škola a přinést pocit, že by se tam nemělo nic dít jen za zavřenými dveřmi, ale že je zde dostatek prostoru i pro zájem rodičů a tvořivou svobodu pedagogů. Vzájemnost mezi školou a rodinou naprosto nejvíce pomůže každému dítěti v prvních krocích do širší společnosti i k ochotě se učit. Věřím, že vy – rodiče i učitelé – se zajímáte o to, abyste stále více poznávali své děti i možnosti, jak být aktivně s nimi. K tomu chtějí přispět i jednotlivé kapitoly této

knihy, které by vám vedle informací měly přinést i chuť otevřeně o dítěti přemýšlet, nacházet pro ně místo ve svém životě, protože ono to nyní potřebuje, ale stejně tak potřebuje prostor svobody, důvěry, jasných pravidel a kvalitních podnětů pro své poznávání.

1 DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU V RODINNÉM PROSTŘEDÍ

Předškolní věk bývá většinou chápán jako období od tří do šesti let. Na tomto vymezení se jistě podílí hojně využívaná možnost rozšířit rodinnou výchovu o mateřskou školu. Jejím přičiněním se zřejmě o rozvoji dítěte více veřejně a na odborné úrovni mluví a píše. Dítě je v tuto dobu již obecněji chápáno jako utvářející se osobnost a je objektem zájmu specializovaných disciplin z oblasti pedagogiky, psychologie, speciální pedagogiky nebo pediatrie, či disciplin např. sportovních nebo uměleckých. Všechny jejich poznatky propojuje hledání vhodných metod a postupů, jak o dítě pečovat, rozvíjet ho a položit základy pro jeho další vzdělávání.

Avšak komplexněji vymezené **předškolní období v sobě zahrnuje celý věkový rozsah od narození dítěte do jeho šesti let**, kdy by měl v našich podmínkách následovat vstup do věku školního.

V raném předškolním věku, tj. **do tří let dítěte**, máme legislativně zakotvenou možnost rodičovské dovolené, která umožňuje soustředěnou péči rodiny, a to především jednoho rodiče – stále je to nejčastěji matka – která se o dítě do tří let stará s finanční podporou státu. Je to kvalitativně vysoko uzákoněná výhoda, o které se ani nezdá rodinám v převážné většině evropských i amerických států. Vychází z poznatků vývojové psychologie i z dlouhodobých zkušeností pramenících z jeselské praxe. Oba tyto zdroje načerpaly poznatky, které **odrážejí potřebu naplnění základní jistoty dítěte tohoto věku ve vztazích se svými nejbližšími lidmi**. Jakkoli se rodinám může zdát finanční podpora na mateřské dovolené nízká, nezapomínejme na to, že vztahová blízkost je pro dítě významným přínosem. V prostředí rodiny může dítě přirozeně vyprávět a v lidské společnosti se orientovat relativně bez spěchu, nervozity a tlaku, které by běžné pracovní povinnosti pečujícího rodiče provázely.

Mluvíme o té většině rodin, které mohou nebo dovedou přijmout dobu do tří let dítěte jako výsostně důležitou pro jeho nalezení sebe sama v přehledném lidském uskupení, kterým rodina zastupuje širší lidskou společnost. Tam, kde není rané dětství chápáno jako významné, např. pro rodičovskou nezralost nebo z ekonomických důvodů, měla by být možnost

svěřit dítě do vhodné denní péče mimo rodinu. Protože každá nevhodná výchova v tomto věku, tedy i rodinná, může negativně ovlivnit rozvíjející se lidskou osobnost.

Není pochyb, že dítě po celé období předškolního věku je **s rodinným prostředím úzce spjato** a silně tuto zakotvenost prožívá. Bez důvěrně poznané lidské blízkosti, která mu zajišťuje biologické potřeby a péči, bezpečí, vztahovou oporu, lásku a první poznatky o světě, by mělo velmi těžký životní start do lidské společnosti. Zpochybněno to může být rodiči samotnými tehdy, když dítěti nevěnují péči, neuvádějí ho prostřednictvím svého úzkého vztahu a propojenosti do prostředí, které se začíná učit poznávat. Dítě nepřijaté ve svých potřebách se musí komplikovaně vypořádávat se světem, který se před ním otevírá.

Současná rodina střední Evropy, kam samozřejmě patříme, je označována – jako rodina nukleární – tedy taková, kde jádrem je matka, otec a dítě nebo děti – a rodičovství bývá plánované. Většina rodin se soustředěně, někdy až úzkostně, o děti stará a přirozeně jim postupně umožňuje kontakt s lidskou společností a přírodou.

1.1 VRŮSTÁNÍ DÍTĚTE DO RODINY

Na první pohled kojenecké období příliš nesouvisí s dítětem, které se již chystá nebo chodí do mateřské školy. Ale není tomu úplně tak. Doba prvního roku života je latentní přípravné období pro založení mnoha funkcí důležitých pro plnohodnotný život člověka. Dítě vnímá a poznává lidi, jejich svět, jednání a komunikování, rozpoznává určitá pravidla, ve kterých se učí orientovat prostřednictvím schvalování a odmítání svých projevů.

Již v prenatálním období začíná být s dítětem počítáno, rodiče se snaží vyřešit nejbližší budoucnost v jeho prospěch. Příprava staršího dítěte na narození sourozence splňuje také velmi důležité předpoklady pro jeho bezproblémové přijetí do rodiny, které by problematickými reakcemi staršího sourozence mohlo být narušeno. To, jak nám může starší dítě pomáhat, jak se i z něho budeme stále radovat a budeme mu na blízku, když bude potřebovat naši pozornost, je potřeba si uvědomovat podle povahy dítěte skutečně již v předstihu.

Narození každého dítěte, ať je první nebo je již v rodině více dětí, působí na všechny její členy. Začínají vždy nové peripetie nutné pro podporu jeho kvalitního života.